

Võtsin Bayreuthi Wagneri 138. festivalile sõites vastu otsuse ammutada endasse mitte ainult laval nähtu, vaid ka kõik muu selle ümber, taga ja vastas – tajuda Bayreuthi õhku ja publikut, selle ajalugu ja olulisust ning ennast selle sees. Auri Jürna

Totaalne teater Bayreuthis

Liiga kriitiline kriitikaks?

AURI JÜRNA

Võib vist liialdamata öelda, et regulaarne teatrite ja festivalide külastamine välismaal ning üldine silmaringi laiendamine on paljudele eesti kultuuriinimestele üsna iseenesestmõistetav ja loomulik, nii üksiküritajate kui kultuurkapitali tasemel. Selline kultuurine tuulutamise mõjub tegijatele tervislikult ja inspireerivalt ning eesti kultuurile värskendavalt ja arendavalt. Hulk ideid

publikut, selle ajalugu ja olulisust ning ennast selle sees.

Kõrvalised küsimused

Massipsühhoosil on teatavasti suur mõju (mõte, mis üsna mitu korda Bayreuthis ja Nürnbergi vahetus läheduses peast läbi ujus) ning igal õhtul kuulsas mahedakõlalises ooperimajas istudes kordus vaimustunud tunne, et see muusika, see festival, see publikki ei saa ju ometi

teatrivaatamisel ajal, mil kõigil on oma arvamus ja arvustamise võimalus? Või veel hullem – kas ka tõeliselt teadlikul ja analüütilisel vaatamisel on enam väärtust, kui iga naiivne vaataja sellele vastu võib vaielda? Kas niipea kui kogetakse maailmatasemel teatrit, peaks tekkima ka õigus(tus), oskus ja tahe seda kritiseerida, selles viga leida? Kas on võimalik, et põhjalik teatrikogemus suuremas plaanis on jõuliselt alahinnatud või suhtuvad tegijad-analüüsijad sellesse üleolevalt? Miks? Äkki on see viga? Teatritegijatele meeldib korrutada, et teater on kaduv kunst, mis sünnib siin ja praegu, koos publikuga, lava ja saali vahel. Miks siis see, mis juhtub enne etendust, vaheajal ja pärast, on justkui kõrvaline nähtus

poliitiliste kriipimiste ja Wagneri klanni intriigidega. Õnneks tean oma kogemusest, et publik, inimesed, kes oma piletite eest on võidelnud ja kelle arvates Bayreuth on seda võitlust väärt, märkab ja hindab muusikuid tõsise innuga. Milline nauding on vaadata ooperit targa publiku seas, kellest iga viimne kui liige teab, kus ja miks ta on, kes suudab ja tahab jälgida, vastu võtta, hinnata ja seda välja näidata! Miks on sellise publiku kogemus nii haruldane? Mis on juhtunud publikuga, kes mitte ainult ei tea, kuidas ooperis käituda ja riuetuda, vaid ka seda, mida ja miks ta on vaatama tulnud; kes tunneb tüki sisu, tausta ja tegijaid ega vaja tiitreid, eritingimusi ja allahindlust?

Jah, räägin publikust, aga ei räägi lavastustest, ei Castorfi „Valküürdest”, mis oma viisnurkse propagandaga paljudel harja punaseks ajanud, ei Jan Philipp Glogeri „Lendavast hollandlasest”, mis demonstreeris, kui kõrge võib tegelikult olla ühe ooperikoori tase, ega ka Hans Neuenfeldi „Lohengrinist”, mis puhta stiili ja targa huumoriga on üks paremaid asju, mida ma kunagi olen näinud. Räägin Bayreuthi festivali meeleolust üksikisiku seisukohast, aga mitte ühiskondlikust hoiakust ja festivali poliitilisest kontekstist. Sest nagu teistelgi on mul õigus oma vaatenurk ja seisukoht ise valida ning ma valin teadlikult silmaklappidega vaataja positsiooni.

Täiesti süüdimatult läksin mina Bayreuthi eelkõige muusikat kuulama ja muinasjuttu vaatama ning uitmõtted fašismist, lavastuslikest möödalaskmistest ja sügavast keelebarjäärist üldpilti ei mõrandanud. Ooper on paradoks, nagu ballett ja Shakespeare: pinnalt justkui kivistunud, vananenud ja arusaamatu nähtus, millele sajandite jooksul nii mitu korda järele

Totaalne teater Bayreuthis

Liiga kriitiline kriitikaks?

AURI JÜRNA

Võib vist liialdamata öelda, et regulaarne teatrite ja festivalide külastamine välismaal ning üldine silmaringi laiendamine on paljudele eesti kultuurinimestele üsna iseenesestmõistetav ja loomulik, nii üksiküritajate kui kultuurkapitali tasemel. Selline kultuurne tuulutamine mõjub tegijatele tervislikult ja inspireerivalt ning eesti kultuurile värskendavalt ja arendavalt. Hulk ideid ja tahtejõudu sünnib oma liivakastist juba paari sammu kaugusel, rääkimata siis eliitkultuurisündmuste kogemisest. Eks igaüks käi indu ja motivatsiooni ammutamas omal moel, vastavalt kultuuritarbimise harjumusele, maitsele ja kogemusele: kes vaatab festivalidel kolm etendust päevas, kes püüab uues linnas näha võimalikult palju erinevaid kunstivorme, kes jalutab hommikust õhtuni galeriides, kes kohvitab tänavamuusikute seltsis jne. Ja kui mõnel ooperifännil tekib ainulaadne võimalus minna Euroopa ühele olulisemale ooperifestivalile, mille piletisabas oodatakse tihtipeale aastaid, siis on tõenäoline, et elevuse tõttu saab reisist hoopis suurem kogemus kui lihtsalt teatriskäik. Seepärast võtsin Bayreuthi Wagneri 138. festivalile sõites vastu teadliku otsuse olla avatuma meelega kui muidu, et ammutada endasse mitte ainult laval nähtu, vaid ka kõik muu selle ümber, taga ja vastas – tajuda Bayreuthi õhku ja

publikut, selle ajalugu ja olulisust ning ennast selle sees.

Kõrvalised küsimused

Massipsühhoosil on teatavasti suur mõju (mõte, mis üsna mitu korda Bayreuthis ja Nürnbergi vahetus läheduses peast läbi ujus) ning igal õhtul kuulsas mahekõlalises ooperimajas istudes kordus vaimustunud tunne, et see muusika, see festival, see publikki ei saa ju ometi enam paremaks minna. See pidigi olema tipp. Aga kujutage ette minu üllatust, kui lugesin pärast oma vasikavaimustust nähtud lavastuste kriitikat ning leidsin ülevoolavat laimust, poliitilisi intriige ja tumeda tuleviku ennustusi. See pani mõtlema: kas mul jäi Festspielhausi parfümeeritud õhu ja publiku tormilise aplausi tõttu midagi kahe silma vahele või kaalus tervikkogemus üles lavastuste kaheldavamad kunstilised lahendused? Ja mis veel olulisem: kas nii on õige? Kui teatritegemises pole väidetavalt õiget ja vale vastust, siis kas teatrivaatamises on? Kas teatrit võib üldse vaadata naiivselt, teadmata või ignoreerides selle tausta ja konteksti, ka siis kui lavastajal (nagu näiteks Frank Castorfil, kes lavastas tänavuse „Nibelungide sõrmuse“, mis palju paksu verd tekitas) on jõuliselt uuenduslik ja poliitiline tõlgendus, ja kui adekvaatne on siis hinnang? Kui teoreetiliselt õiget ja vale ei ole, siis mille üle me üldse vaidleme? Mis (kas) väärtus(t) on naiivsel

Kas niipea kui kogetakse maailmatasemel teatrit, peaks tekkima ka õigus(tus), oskus ja tahe seda kritiseerida, selles viga leida?

teatrivaatamisel ajal, mil kõigil on oma arvamus ja arvustamise võimalus? Või veel hullem – kas ka tõeliselt teadlikul ja analüütilisel vaatamisel on enam väärtust, kui iga naiivne vaataja sellele vastu võib vaielda? Kas niipea kui kogetakse maailmatasemel teatrit, peaks tekkima ka õigus(tus), oskus ja tahe seda kritiseerida, selles viga leida? Kas on võimalik, et põhjalik teatrikogemus suuremas plaanis on jõuliselt alahinnatud või suhtuvad tegijad-analüüsijad sellesse üleolevalt? Miks? Äkki on see viga? Teatritegijatele meeldib korrutada, et teater on kaduv kunst, mis sünnib siin ja praegu, koos publikuga, lava ja saali vahel. Miks siis see, mis juhtub enne etendust, vaheajal ja pärast, on justkui kõrvaline nähtus, lisand, mitte võrdväärne osa teatrist algusest peale? Võib vaielda, et liialdan, sest tegelikult pööratakse paljudes teatrites publiku saalivälisele tegevusele suurt tähelepanu, aga enamasti vaid ärilisest vaatenurgast, mis ei arvesta kohvi-koogi, vetsujärjekorra ja kaasvaatajate mõju kunstilisele tervikule. Ja viimaks: miks on tunne, et saan üleoleva muige osaliseks, kui jätaksin Bayreuthist kirjutades lavastuslikud ebakõlad ja poliitilis-ühiskondlikud teravused suurema tähelepanuta, selleks et suurejoonelise kogemuse üle sentimentaalselt ahhetada?

Vaimustus elitaarsest nähtusest

Tagasiteel Peter Brooki „Tühja ruumi“ üle lugedes sattusin lõigu otsa, kus meister kirjeldab kunagist kutset lavastada Lähis-Idas ooper, kusjuures kutsuja kirjutab talle ausalt, et „meie orkestris pole kõiki pille ja vahel mängime ka valesti, kuid meie publik pole siiani märganud“. Bayreuthi kriitika pinnal võiks parafraaseerida, et sealses orkestris on ülevoolavalt palju pille ja valesid noote üldse mitte, kuid meedia ei jõua seda märgata, kuna tegeleb nii ennastunustavalt

stiini ja targa nuumoriga on üks paremaid asju, mida ma kunagi olen näinud. Räägin Bayreuthi festivali meeolust üksikisiku seisukohast, aga mitte ühiskondlikust hoiakust ja festivali poliitilisest kontekstist. Sest nagu teistelgi on mul õigus oma vaatenurk ja seisukoht ise valida ning ma valin teadlikult silmaklappidega vaataja positsiooni.

Täiesti süüdimatult läksin mina Bayreuthi eelkõige muusikat kuulama ja muinasjuttu vaatama ning uitmõtted fašismist, lavastuslikest mõõdalaskmistest ja sügavast keelebarjäärist üldpilti ei mõrandanud. Ooper on paradoks, nagu ballett ja Shakespeare: pinnalt justkui kivistunud, vananenud ja arusaamatu nähtus, millele sajandite jooksul nii mitu korda järele hüüe kirjutatud, et enam ei mäleta, kes ja millal seda esimesena üritas maha kanda. Kuid ooper elab, vahel püha ja vahetu, vahel mandunud ja räme, ent elab jõuliselt igas tänapäeva vormis: laval, kinos, telekas ja raadios, YouTube'is ja Spotify, ooperiteatris, muusikakoolis ja kohvikus, puuderdatud parukas, porises maikas ja emakeeles. Millegipärast näitavad nii tegijad kui vaatajad vastastikku vastuvaidlemata vajadust ooperi järele ning mitte kuskil pole ma selle nišinähtuse armastust tundnud teravamalt kui Bayreuthis, kuhu on kokku sõitnud maailma parimad muusikud, ooperipubliku eliit ja Wagneri stipendiumi õnnelikud omanikud (mis on omaette oluline ja tänuväärne traditsioon). Sest lõppude lõpuks on ooperid ju lihtsalt lood inimestest ja nende elust, kõik muu on vaht.

Muide, peale maailmatasemel muusika ja traditsioonidest tiine õhu oli Bayreuthis kõige toredam moment, kui kogu see prestiižne, edev ja rikas publik oli oma šampanjaklaasi tühjaks joonud, etenduse algusest teadvustavatele pillimeestele viisakalt plaksutanud ja oma ebamugavatele toolidele istunud, et koos ja ennastunustavalt kõige ehedamat muinasjuttu vaadata. Ja vaimustusest kilgata. Lastekari!